

kesköl

SU

Su Kasîdesi • Âb-ı Hayat • Bir Güzel Su Şehri • Suyla Örtünmek
Sakalar • Gözlerin Bir İçim Su • Röportaj: Muhyiddin Şekûr

16

q ü z

BİR GÜZEL SU ŞEHİRİ: İSTANBUL

Haluk Dursun

“İstanbul bir taraftan Marmara Denizi,
diğer taraftan Karadeniz ile iki kıyıya,
ikisinin arasından geçen bir "Nehr-i
azîz" ile boynuna bir gerdanlık asıyor.
Haliç'le de koluna bir bilezik takıyor.”

ünyada her şehrin kendine göre bir özelliği vardır.

Bu özellik onu diğerlerinden ayırır, ön plana çıkarır.

İstanbul'un hususiyeti ise bir su şehri olması, suyun en fazla güzellik kattığı ve suya en fazla güzellik katılan, sudan güzellikler ortaya çıkarılan şehir olmasıdır.

İstanbul bir taraftan Marmara Denizi, diğer taraftan Karadeniz ile iki kıyıya, ikisinin arasından geçen bir "Nehr-i aziz" ile boynuna bir gerdanlık asıyor. Haliç'le de koluna bir bilezik takıyor. Hele eskiden Küçüksu'yla, Göksu'yla, Sadâbâd'ıyla ne çok ziyneti, ne çok takısı varmış.

İstanbul'u süsleyen bu sulara karşılık, İstanbullular da tarih boyunca sudan faydalanarak, suyu değişik şekillerde akıtarak payitahtı bezemişler; onun tarihî dokusuna, peyzaj mimarisine zenginlik katmışlardır.

Mesela İstanbul çeşmeleri! Hatta bu çeşme kelimesi bile tek başına kifayet etmez, İstanbul'daki su tesisleri ne kadar renkli, zengin eserlerdir.

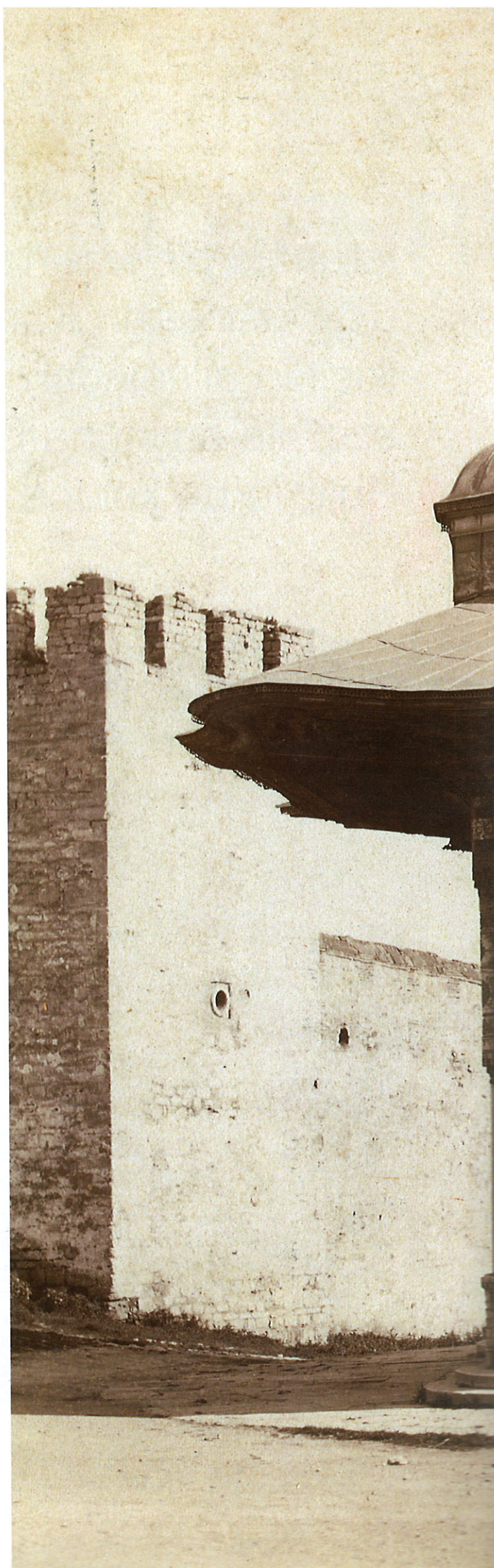
Eski solculardan Orhan Kemal bir gün yanındaki arkadaşıyla İstanbul'u gezerken kenar mahallelerin birinde tarihî bir Osmanlı çeşmesi görür. Bakar, bakar ve yanındakine dönerek, "Güzel değil mi? Kim ne derse desin, biz ne yazarsak yazalım, adamlar büyük medeniyet kurmuşlar." sözleriyle Osmanlı'nın mimarî ve sanattaki ulaştığı noktayı takdir etmekten geri duramaz.

Öyleyse şehrin merkezlerine kondurulan büyük meydan çeşmelerinden başlayalım. Bunların bir kısmı aynı zamanda sebil olarak da faaliyet göstermiştir. Yani su sadece dışarıdan gelenler tarafından içilmez, ayrıca içeriden birisi dışarıya devamlı su ikram eder.

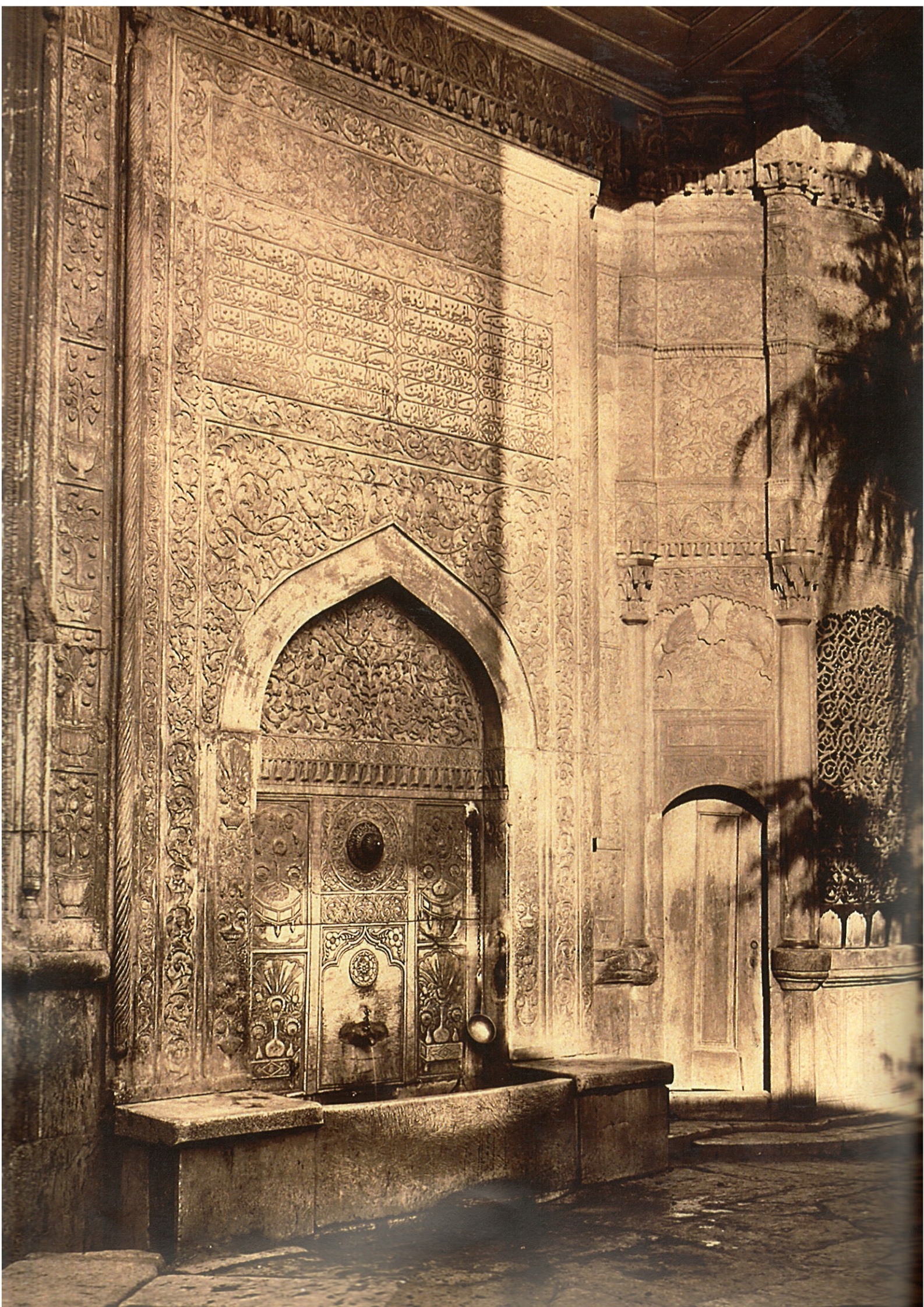
Bu meydan çeşmelerinden birkaç tanesini, şöyle hemen aklımıza gelenleri saysak bile bakın ne kadar büyük bir yekûn tutacak. Topkapı Sarayı önündeki III. Ahmet Çeşmesi, yine Sultan III. Ahmet'in Üsküdar meydanındaki çeşmesi, Azapkapı'da, Sokullu Camii'nin hemen arkasındaki Mimar Sinan'ın Saliha Sultan Çeşmesi, Tophane'de, Kılıç Ali Paşa Camii'nin hemen yanındaki yine Mimar Sinan'ın sebil çeşmesi ve dahi nice çeşmeler. Ki, bu benim saydığım çeşmeler sadece âbidevi olanlardır. Bunların ne kadar ihtişamlı olduğunu anlamak için Alman İmparatorluğu'nun Sultanahmet Meydanı'ndaki meşhur Alman Çeşmesi'yle mukayese etmek gerekir.

İstanbul'un meydanlarını süsleyen çeşmeler dışında, külliye-lerin içlerinde, kenarlarında yer alan o kadar çok ve o kadar güzel sebiller vardır ki, yine bakın, şöyle hemen aklımıza gelenlerden başlayalım.

Koca Mustafapaşa'da Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin köşesindeki sebil, Ayasofya Külliyesi'nin avlu köşesindeki Sultan İbrahim Sebili, Şehzadebaşı'ndaki Damat İbrahim Paşa Sebili, Vezneciler'de Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nde I. Mahmud devri sadrazamlarından Seyyid Hasan Paşa'nın sebili, Nur-i Osmaniye'deki Türk-Rokoko üslubunda III. Osman Sebili, Lâleli'deki Türk-Barok tarzında III. Mustafa Sebili, şu anda Alemdar Caddesi'nde Gülhane Parkı karşısında bulunan Hamidiye Sebili, Eyüp'teki Mihrişah Valide Sultan Sebili, Dolmabahçe'de Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii'nin karşısındaki Mehmet Emin Ağa Sebili, Fındıklı'da Koca

Yusuf Paşa Sebili, yine aynı hat üzerinde Tophane'de Nusretiye Camii avlusunda II. Mahmud Sebili, Eyüp'te, Şah Sultan Sebili ve hele hele cami ve türbesiyle beraber Üsküdar'daki Gülnûş Emetullah Valide Sultan Sebili.

Sebillerin yanında, duvar diplerinde, köşelerde, mahalle aralarında gözden ırak daha nice birbirinden güzel, birbirinden orijinal çeşme bulunur İstanbul'da. Bu güzel su şehrinin inanç kültüründen kaynaklanan "Ve ce'alna mine'l mâi külli şey'in hayy "(Biz canlı olan herşeyi sudan yarattık.) ahkâmı başta

olmak üzere bütün bu çeşmeler; Üsküdar İskele Meydanı'ndaki III. Ahmet'in celi sülüs hattıyla bizzat yazıp Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile beraber tarih düşürdükleri çeşme; yine III. Ahmet'in Topkapı Sarayı girişindeki, celi sülüsle yazdığı "Aç besmeleyle iç suyu, Han Ahmed'e eyle dua" tek beytiyle kendi adındaki çeşmesi; Şehzadebaşı'ndaki kitabesi Şeyhülislam Veliyüddin Efendi'nin ta'lik hattıyla "Su iç bu çeşme-i Damat İbrahim Paşa'dan" şeklinde yazılan Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nde olduğu gibi, birbirinden güzel kitabelerle, hat sanatının en şaheser örnekleriyle doludur.

Suyun kirleri götürücü, temizliği getirici özelliği dolayısıyla İstanbul'da bir de namazgâhların hemen yanı başında kurulan ve camilerdeki şadırvanın vazifesini gören çeşmeleri de vardır. Bunlardan ne mutlu ki hâlâ yanına gidip görülebilecek olanlardan bir tanesi Kadırga'daki Esmâ Sultan namazgâhıdır. Altındaki çeşmede abdest alıp, üstüne çıkıp namaz kılabilirsiniz. Gelin görün ki günümüzde İstanbul çeşmelerinin durumu içler acısıdır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, bu durumu şöyle dile getirmiştir: "İstanbul çeşmeleri genç yaşta sütü kurumuş analar gibi". İstanbul tarihçisi Reşat Ekrem Koçu ise aynı durumu;

"Niçin kestiler suyumu?"

"Kim çaldı pirinç lülemi?"

"Ne zaman gömüldüm topraklara"

"Okunmuyor alnımın altın yazısı."

şeklinde gerçekten şairâne tasvir etmişti. Bahs-i diğer olsa da bu mevzu'un hepimizi yakından ilgilendirmesi gerektiğini belirterek devam edelim. İstanbul'daki su kültürü ile şekillenen mimariyi başka örneklerle karşılaştıracak olursak şunu söyleyebiliriz: İstanbul'da, Roma ve başka şehirlerde olduğu gibi; su, meydanlarda havuzlar halinde sergilenmez; küçük havuzlar daha ziyade konakların, yalıların içinde yer alır. Anadolu yakasında Amucazâde Hüseyin Paşa, Emirgân'da Şerifler Yalısı'nda bunların çok güzel örnekleri hâlâ bulunur.

Buna karşılık suyun havuz fiskeyi gibi ortadan değil de duvara yapıştırılmış ve üzerinde mermer işçiliğinin en güzel örnekleri sergilenmiş bir nev'i yapma bir şelale gibi kat kat, kademe kademe akıtılan örnekleri de vardır ki onlara da selsebil denir.

İstanbul'da bir zamanlar yüzlerce, binlerce örneğinin görülebileceği selsebillerden maalesef çok azı kalabilmiştir. Bir kısmı yalı bahçelerinde, zengin konaklarında bulunur. Bunlardan herkesin görebileceği örnek de Sultanahmet Yeşil Ev bahçesindedir.

Ne yazık ki şu anda çok az örneğini verebileceğimiz şehrin diğer su kültürü nümünelerinden bir tanesi de sebilcilerdi. Bunların çoğu Bektaşiyî'le-meşreb olup, Kerbelâ Vak'asının acısıyla hâlâ yanıp duran Hz. Hüseyin âşıklarıdır. Sıcak günlerde meydana halka "Hüseyin aşkına" su dağıtırlardı.

İstanbul'da bu kadar suya ait değer, suya ait eser bulunursa, mutlaka ki insanları da birer su müptelâsı, meraklısı olacaklardır. Şehrin içinden musluklardan akan suların önemli bir kısmı Belgrad Ormanı'ndan, yahut Terkos gibi Karadeniz tarafından toplanıp getirildiği halde İstanbullu "mâ-i leziz"

arar. Kayışdağı Suyu, hatta Hamidiye Suyu'na bile pek fazla kıymet vermez. Onun için varsa yoksa Çamlıca suları, Alemdağ'ın Taşdelen'i, Beykoz'un Karakulak'ı, Sırmakeşi'i; Sarıyer'in Çırçır'ı Büyükdere'nin Kocataş'ı, Emirgân'ın Kanlıkavak'ıdır.

Eski insanlarımızın su merakı yeni baştan yavaş yavaş beliriyor. Daha önce okuduğumuz yahut duyduğumuz su hikâyelerini yaşamaya başlıyoruz.

Namık Kemâl ve arkadaşlarının, Londra'ya giderken yanlarında İstanbul'dan Karakulak suyu götürdüğünü biliriz. Ama su merakı konusunda iki aile var ki müthişti. Bunlardan birisi edebiyatçı merhum Mahir İz'in ailesi, diğeri de tarihçi Yılmaz Öztuna'nın babası Muhittin Öztuna'dır.

Mahir İz Bey'in dedesi Servet Efendi Mekke kadısı iken oraya damacana ile Karakulak suyu götürürmüş. Babası Abdülhalim Efendi de Midilli kadısı iken adaya İstanbul'dan yine Karakulak

Mahir İz Bey'in dedesi Servet Efendi Mekke kadısı iken oraya damacana ile Karakulak suyu götürürmüş. Babası Abdülhalim Efendi de Midilli kadısı iken adaya İstanbul'dan yine Karakulak suyu getirtirmiş. Rahmetli Mahir İz de dostlarına "Suyu sever misin?" diye sorar ve onlara su ikram edermiş. Hoşlandığı kişilerden bahsederken "Karakulak suyu kadar hafifü'r-ruh" diye atıfta bulunurmuş.

suyu getirtirmiş. Rahmetli Mahir İz de dostlarına "Suyu sever misin?" diye sorar ve onlara su ikram edermiş. Hoşlandığı kişilerden bahsederken "Karakulak suyu kadar hafifü'r-ruh" diye atıfta bulunurmuş. Yılmaz Öztuna'nın babası Muhittin Öztuna ise Karakulakçı değil, hastalık derecesinde bir Taşdelen meraklısıymış. Bazen Taşdelen bulamayınca ne yapacağını şaşırır, hatta Ankara'daki önemli şahıslardan yardım bile istermiş. Son nefesine kadar Taşdelen'den başka su içmemiş.

Merhum Süheyl Ünver İstanbul'dan hacca giden su meraklılarının yanlarında Karakulak suyu götürdüklerini, hacdan dönerken de eğer su artarsa, kıyamayıp geri getirdiklerini yazar. Ahmet Hamdi Tanpınar İstanbullu bir hanımın Arabistan'da hasta iken hep Karakulak, Taşdelen, Çırçır, Hünkâr diye İstanbul'un sularını sayıkladığını ifade eder. İstanbul'da halkın nazarındaki bir diğer iyi su da Hamidiye suyudur.

Kültürümüzde bir şehir havasına ve suyuna göre tercih edilir, kıymet biçilir. Yemek yemek için bile hep bir su başına gidilir. İşte İstanbul bu çok basit ama temel değerleri yüzlerce yıllık imparatorluk kültürü içinde eritmiş, ona Türk-İslâm düşüncesini, "zevk-i selim"ini ekleyerek Dersaadet'i dünyadaki en güzel su şehri haline getirmiştir. Sadece çeşme ve sebiller bile ne kadar büyük bir medeniyet ve engin bir kültürümüz olduğunu bugünkü nesillere göstermeye kâfiydi. Ne var ki onları anlatabilmek için öncelikle iyi koruyabilmeliyiz. Son söz: "Hayat bulan her şey sudandır." ■

*Haluk Dursun'un İstanbul'a dair diğer yazıları, Timaş Yayınları'ndan çıkan İstanbul'da Yaşama Sanatı adlı kitabından okunabilir.